BILJEŠKE

JOYCE TYLDESLEY
NEFERTITI, EGYPT'S SUN QUEEN

Amarna period ime je razdoblja egipatske povijesti koje je svjetska literatura doslovce u tančine obradila, međutim ono i dalje izaziva dvojbe i razilaženja egiptologa širom svijeta. Razlog tome jest mali broj čvrstih povijesnih izvora, koji bi nam sa stopostotnom sigurnošću mogli dati određene nedvojbene odgovore. Zbog toga javlja se uistinu širok dijapazon različitih teorija o spomenutom razdoblju. Naravno, ne treba posebno spominjati da se u Hrvatskoj historiografiji još nitko nije sustavno pozabavio ovim razdobljem.

Kada bismo ukratko htjeli uokviriti Amarna period trebalo bi ga prije svega kronološki omeđiti. Dakle radi se o razdoblju koje započinje u zadnjim godinama vladavine faraona Amenhotepa III (poznat i kao Amenofis III.). a završava sa smrću faraona Tutankhamona (odnosno njegovog neposrednog nasljednika faraona Aja). Kad se radi o godinama tu nailazimo na probleme, no uzmimo okvirno da se spomenuto razdoblje proteže od 1353.g.pr.Kr. do 1327.g.pr.Kr. (odnosno 1323.g.pr.Kr.). Razdoblje je to egipatske povijesti poput nijednog prije ili poslije. Naime ono je obilježeno vladavinom faraona Amenhotepa IV. i njegove žene Nefertiti. Razdoblje je neobično i izuzetno zanimljivo zbog toga jer faraon provodi religijsku reformu - Egipat prelazi sa politeizma na monoteizam sa Atonom kao jedinim bogom, iz dotadašnje prijestolnice Tebe dvor se seli 300 km sjevernije u novoizgrađeni grad Akhetaten («Atonov horizont»; današnji naziv tog lokaliteta je Tell-el-Amarna pa od tuda i naziv razdoblju), faraon mijenja ime u Akhenaten («Atonov sluga»), a događa se i promjena u dotad petrificiranim kanonima egipatske umjetnosti. Ona po prvi puta postaje realistična, prikazujući ljude uistinu onakvima kakvi jesu, sa mnogo kućnih i obiteljskih te prirodnih motiva.

Zbog ograničenog prostora a i naslovne teme ovdje sam samo naznačio Amarna razdoblje ne ulazeći u njegovu mnogobrojnu problematiku. Ovo će razdoblje sustavno biti obrađeno na drugom mjestu.

Historiografski gledano bilo je mnogo značajnih doprinosa proučavanju ovog razdoblja. Pet je knjiga, međutim, kapitalno za proučavanje. Prva je ona Normana de Garis Daviesa pod imenom «The Rock Tombs of El-amarna» u šest tomova iz 1903.-1908., zatim knjiga Geoffrey Thorndike Martina «The Royal tomb at El-Amarna» iz 1989., knjiga Cyrila Aldreda «Akhenaten, King of Egypt» iz 1988., knjiga Williama L. Morana «The Amarna Tablets» iz 1992., te knjiga Williama J. Murnanea «Texts from Amarna Period in Egypt» iz 1995. Dok su posljednje dvije knjige zbirka povijesnih izvora vezanih za spomenuto razdoblje, Aldredova je knjiga prava znanstvena sinteza spomenutog razdoblja, nakon koje je uistinu bilo teško dodati nešto novo. Međutim nove teorije i novi arheološki nalazi pružili su mogućnost fokusiranja problema i iz druge perspektive.

1998. godine Joyce Tyldesley, profesorica

egipatske arheologije na Liverpoolskom fakultetu objavila je knjigu «Nefertiti, Egypt's Sun Queen». U knjizi autorica si je za cilj postavila ženu o kojoj se relativno malo zna, a dotadašnja historiografija je u svojim istraživanjima favorizirala prije svega njenog muža a tek zatim nju. U prvom poglavlju pod naslovom «The imperial family», ona smješta sve protagoniste Amarna perioda na povijesnu scenu, započevši naravno sa Amenhotepom III. i njegovom ženom Tiyom. Već na samom početku proučavanja Amarna perioda javlja se jedan bitan, ali nerazjašnjen, problem a to je je li postojala koregencija između Amenhotepa III. i njegovog sina Akhenatena. Iako ovo nije problematski članak ističem ovo pitanje kao izuzetno bitno jer određenje prema njemu izravno utječe i na sve ostale probleme i postavke u vlastitoj teoriji o Amarna periodu. Autorica svoju povijesničarsku vještinu izvrsno pokazuje upravo na ovom pitanju (a i dalje u knjizi) na način da iznosi sve razloge i proturazloge za određenu teoriju te na kraju dodaje i svoje mišljenje. Ona svojim tekstom pokazuje da nije opterećena pripadnošću nekog klana (naravno uvjetno rečeno), nego baš suprotno, trezveno rasuđuje o svim aspektima određene teme. Ne nameće senzacionalne zaključke, nego ih do u tančine secira uz konstantne bibliografske reference. U ostalih šest poglavlja Joyce Tyldesley, slično Cyrilu Aldredu slijedi određeni kronološki uzus. U poglavlju «A Beautyful Woman Has Come» autorica pokušava rasvjetliti prilično nejasno porijeklo Nefertiti; u «The Aten Dazzels» obrađuje religijski aspekt Amarna perioda (spomenuta religijska reforma) dok se u «Images of Amarna» obrađuje njegov umjetnički aspekt, popraćen (kroz cijelu knjigu) sa fotografijama i skicama. One su, međutim, negdje cjelovite a negdje samo detalji što ponekad smanjuje opću percepciju, pogotovo ako se radi o prosječnom čitatelju koji nema npr. Aldredovu (ili Daviesovu) knjigu s kojom može skice usporediti. U «Horizon of Aten» prikazuje se funkcioniranje i topografija grada Akhetatena, dok posljednja dva poglavlja («The Mistery of Disapearing Queen» te «Sunset») pokušavaju razjasniti razloge naglog nestanka Nefertiti sa povijesne scene. U Epilogu autorica daje generalni prikaz Nefertiti i njenog značaja u egipatskoj povijesti (koji je mnogo veće nego što je do sad smat-rano, pogotovo ako se priklonimo izazovnoj ideji da je i Nefertiti bila faraon!). Knjizi su pridodane karta, kronoglogija te genealogija kraljevske obitelji Amarna perioda. Također kao zbirka referenci služi izvrstan Index koji nije samo index imena i stvari nego su u njemu uz određenu stavku pridodati i svi njeni aspekti (npr. ime Nefertiti ima 14 podstavaka koji u knjizi obrađuju pojedini aspekt njene ličnosti). Izuzetno je vrijedan popis literature posebice onaj u opsežnim autoričinim bilješkama pridodane tekstu (iako pomalo čudi da literaturu dijeli na «Further reading» te literaturu spomenutu samo(!) u bilješkama).

Na kraju možemo samo zaključiti da se o Amarna periodu kao neiscrpnom vrelu, unatoč izvrsnim znanstvenim dosezima prethodnika, još ima mnogo toga za reći i napisati. Knjiga Joyce Tyldesley najbolji je primjer.

Daniel Rafaelić

GAJ SALUSTIJE KRISP: DJELA
MATICA HRVATSKA, ZAGREB 1998.

MARKO VALERIJE MARCIJAL: EPIGRAMI
MATICA HRVATSKA, ZAGREB 1998.

U općoj oskudici izdanja djelâ antičkih autora pojava dva suvremena prijevoda nije tek istinsko i dobrodošlo osvježenje, već i prijeka potreba. Pogotovo stoga što je Matica hrvatska time pokrenula novu biblioteku posvećenu objavljivanju grčkih i rimskih klasičnih pisaca, čiji je urednik poznati klasični filolog Darko Novaković. Možemo se samo nadati da će ona s vremenom uspješno ispuniti prazninu naše

kulturne svakidašnjice, budući da mnogi književni radovi klasične starine još ne postoje u prijevodu na hrvatski jezik.

Prvi svezak biblioteke Grčki i rimski klasici obuhvaća integralno djelo rimskog historika Gaja Salustija Krispa u prijevodu Josipa Miklića koji je za ediciju Latina et Graeca preveo Tacitove Historije (Zagreb, 1987.). Izdanje donosi dva Salustijeva spisa koja su već prije bila objavljivana u nas, Katilinin rat (Bellum Catilinae ili De coniuratione Catilinae; str. 29.-82.) i Rat s Jugurtom (Bellum Iugur-thinum; str. 83.-193.), ali i ostatke njegovih Historijâ (str. 195.-236.) te djela dvojbenog autorstva (Govor o državi upućen Cezaru, Poslanica o državi upućena Cezaru, Govor protiv Marka Tulija Cicerona i Govor protiv Salustija Krispa; str. 237.-273.).

Gaj Salustije Krisp (C. Sallustius Crispus; 86. - 34. pr. Kr.) živio je i djelovao u burnim vremenima posljednjeg stoljeća Rimske Republike. Bio je kvestor (vjerojatno 58. i opet 49. pr. Kr.), pučki tribun (52. pr. Kr.), Cezarov legat u Iliriku (48. pr. Kr.), pretor (46. pr. Kr.) i namjesnik (propretor) pokrajine Africa Nova (45. pr. Kr.), dobivši tu službu od Cezara kao nagradu za odanost. Cezarovim je zagovorom bio i oslobođen optužbe za pljačkanje pokrajine, a nakon njegove smrti povukao se u bogatu dokolicu i ostatak života posvetio pisanju povijesti. Salustije stoji na sjecištu dvaju strujanja u tadašnjoj historiografiji: posejdonijevskog poimanja značajki povijesnih uzroka i posljedica i pojave memoarskih radova u rimskoj književnosti. U obje svoje povijesne monografije, Katilininom ratu i Jugurtinom ratu, Salustije iznosi vlastita gorka iskustva i raščlanjuje značenje obje epizoda u njihovoj uzročnoj povezanosti, budući da su one po njegovu mišljenju odlučujuće djelovale na razvitak Republike. Najvećim dijelom izgubljene Historije, koje je počeo pisati kao nastavak Sizeninih Historija, nastojeći u pet knjiga dati opširan prikaz događaja od 78. do 67. godine pr. Kr., trebale su dodatno oslikati stavove izražene u prethodnim djelima. Potpuna slika Salustijevih nazora i razmatranja razloga za dekadenciju Rimske Republike može se sagledati tek uzimanjem u obzir njegova dva Pisma Cezaru u kojima izlaže vladavinski i reformski program za diktatora. Po Salustijevom sudu osnovni uzroci teških neuspjeha Rima i nestabilnosti državnih reformi leže u tadašnjem mentalitetu i običajima, a glavni krivac je pohlepa koja je posljedica naslijeđenog društvenog ustrojstva.

Hrvatsko izdanje Salustijevih djela popraćeno je neophodnim bilješkama i objašnjenjima kojima je omogućeno lakše snalaženje u tekstu i koje pružaju obavijesti o komparativnom izvornom materijalu. Na početku se nalaze Uvod (str. 5-24) u kojemu je općenito riječ o Salustijevom životu i radu i Bibliografske bilješke (str. 25-28) gdje su navedena stara i novija izdanja Salustijevih djela, kao i njihovi prijevodi na hrvatski jezik. Na kraju je Kazalo imena (str. 274-297) koje donosi imena osoba, pojmova i zemljopisnih mjesta i u prijevodu i u izvorniku.

U drugom svesku biblioteke Grčki i rimski klasici objavljen je obiman izbor iz plodnoga djela rimskoga pjesnika Marka Valerija Marcijala. Za prevodilački i priređivački pothvat zaslužna je Marina Bricko koja je u časopisu Latina et Graeca prigodice objavljivala prijevode pojedinih Marcijalovih epigrama. U ovom su izdanju epigrami podijeljeni u tematske cjeline koje nose nadahnute naslove i nude nadasve zgodnu karakterizaciju: Talija protiv Kaliope: Marcijal o vlastitom umijeću (str. 47-78), U pohabanoj togi: Muke vječnoga klijenta (str. 79-104), S one strane dobra i zla: Marcijal i carevi (str. 105-128), Ljudska komedija: Ludosti carskoga Rima (str. 129-200), S one strane ogledala: Gospodar riječi (str. 201-250), Tradicija grčkog epigrama: Lirika retorike (str. 251-291), Darovi malog svijeta: Xenia i Apophoreta (str. 293-327), i Don Juanov appendix: Razvratnik ili moralist? (str. 329-349).

Ime Marka Valerija Marcijala (M. Valerius Martialis; 38/41. - poč. II. st.) postalo je sinonimom za epigram uopće, upravo kao što

je ime njegova mlađeg suvremenika Decima Junija Juvenala, s pravom ili ne, postalo sinonimom za satiru. Stekavši solidno obrazovanje u rodnoj Hispaniji, Marcijal se 64. godine uputio u Rim, gdje se uspio prehranjivati zahvaljujući vezama s utjecajnim i imućnim Rimljanima koji su bili voljni materijalno podupirati mlade književne talente. Prvi plod njegova pjesničkog rada bila je zbirka Liber de spectaculis, knjiga epigrama objavljena 80. godine i posvećena caru Titu, nastala povodom otvaranja Flavijevskog amfiteatra. Knjižica je naišla na pozitivan odjek kod cara koji je Marcijalu dodijelio tzv. pravo troje djece (ius trium liberorum) i naslov tribuna što je za sobom povlačilo stupanje u viteški stalež i omogućilo mu egzistencijalnu sigurnost. Krajem 85. godine bile su objavljene još dvije knjige prigodnih epigrama naslovljene Xenia i Apophoreta. Ti bi se epigrami dometali darovima i pozivima koji su se običavali izmjenjivati prigodom svečanosti Saturnalia. Nekako između 86. godine i početka drugog stoljeća nastalo je dvanaest knjiga Marcijalovih 1200 Epigrammata, vrhunac njegova stvaralaštva. Upravo za vladavine cara Domicijana (81.-96.) Marcijal je stekao golemu popularnost. Brojni laskavi epigrami posvećeni caru upućuju na važnost carske blago-naklonosti u postizanju uspješne pjesničke karijere. Poslije Domicijanove smrti pjesnikova je karijera krenula silaznom putanjom tako da se na prijelazu stoljeća odlučio povući na imanje kraj rodnoga Bilbilisa, gdje je proživio još nekoliko godina, pateći za sjajem prijestolnice i nedostatkom obrazovanog slušateljstva i žaleći se na na zavist sugrađana, ali istodobno slaveći duboki mir i jednostavan život u hispanijskoj provinciji nakon nemira velegrada. Marcijalovo pjesništvo nosi izrazito snažan pečat životnosti i u njemu se ogledaju sve značajke suvremenog rimskog društva i njegovih nazora često svedene na karikaturu radi pojačavanja efekta. U svojim pjesničkim uratcima Marcijal se otkriva kao veoma pronicavi pojedinac koji je bio u neprestanom doticaju s ljudima i s osobitim darom zapažanja promatrao sve oko sebe, ali ujedno nudi nimalo pohvalnu sliku vlastitih osobina i vrijednosnog sustava koji zastupa. Ipak, on je izvanredan pjesnik koji je dobro poznavao prethodnu književnost svoga žanra, kako grčku tako i latinsku, a njegovi majstorski sročeni stihovi, snažnog i jasnog izraza, iako brižljivo dotjerani, doimaju se kao da su napisani u jednom hipu. Napokon, možda je najbolje pustiti samoga stihotvorca da govori o svojoj poeziji (u prijevodu M. Brcko):

Rim me hvali i voli, pjevucka stihove moje,
svaki lista me prst, svačiji čuva me džep!
Netko crveni se, blijedi, divi se, mrzi me, zijeva.
To sam i htio: tek sad moj mi se dopada stih!
(6.60)

Hrvatsko izdanje izbora iz Marcijalova pjesničkog stvaralaštva sadrži uvodnu raspravu Epigram i njegov klasik (str. 5-42) s izborom iz bibliografije, Napomenu uz prijevod (str. 43-46) u kojoj se daju osnovne informacije o posebnostima kod prevođenja Marcijala, a na kraju izdanja su Kazalo imena povijesnih osoba (str. 351-366), Kazalo mitskih imena (str. 367-379) i Kazalo prevedenih epigrama (str. 381-390) koje upućuje na mjesto u izvorniku svakog pojedinog epigrama. Također, epigrami su popraćeni bilješkama radi lakšeg shvaćanja. Jedini nedostatak u oba ova izdanja može se pronaći u tome što nije usporedo tiskan originalni latinski tekst radi komparacije, premda je jasno zašto se izdavač nije odvažio na to. Naime, dvostruko bi se povećao opseg knjigâ i time njihova cijena. Međutim, valjalo bi ubuduće težiti da se objavljuju dvojezična izdanja, pogotovo kad su u pitanju oni klasični tekstovi koji ujedno služe i kao izvori povijesnih podataka.

Hrvoje Gračanin

ĆOSIĆ, KAPETANIĆ, LJUBIĆ, VEKARIĆ
HRVATSKA GRANICA NA KLEKU
DUBROVNIK, 1999.

Pitanje hrvatskih državnih granica ne silazi s podija aktualnosti od trenutka uspostave neovisnosti 1991. godine. Međutim, politički je trenutak svu pozornost javnosti usmjeravao isključivo na dvije žarišne točke: onu koja se tiče krajnje južne granice sa SRJ (Prevlaka) te na pitanje razgraničenja sa Slovenijom, posebice oko Piranskog zaljeva. Takve su okolnosti omogućile da jedan čudnovati sporazum, naime Ugovor o državnoj granici od 30. srpnja 1999, koji regulira razgraničenje između Republike Hrvatske i Republike Bosne i Hercegovine na neumskom području, u javnosti prođe s nedostatnom pozornošću, iako je u vrijeme neposredno nakon njegova zaključenja došlo do prilično žestokih reakcija, poglavito među žiteljima Dubrovačko-neretvanske županije.

Ova knjiga od stotinjak stranica rezultat je – nije neprimjereno ovako se izraziti – hitre "mobilizacije" gore navedene autorske četvorke koji su se, očito iznenađeni sadržajem Ugovora, u nesumnjivo neugodnoj vremenskoj stisci odlučili prikupiti svu raspoloživu pisanu građu koja se odnosi na pitanje neumskih granica. Problem se, naime, sastoji u činjenici da su Ponta (vrh, okrajak) Kleka, poluotoka ispred Neuma, te dva nedaleka otočića Veliki i Mali Školj tada uključeni u sastav državnog područja Republike Bosne i Hercegovine, i to nakon 666 godina neprekinutog suvereniteta Dubrovačke Republike, potom njene sljednice Republike Hrvatske nad Velikim i Malim Školjem, odnosno nakon 600 godina (s izvjesnim kraćim prekidima) dubrovačke (hrvatske) vlasti nad Pontom Kleka.

Knjiga obiluje izvornim dokaznim materijalom – autori su krenuli od samih početaka, od trenutka kad je Dubrovačka Republika zavladala tim, danas spornim, prostorima. Mora se priznati da su pritom bili izuzetno sistematični, ništa ne prepuštajući slučaju. Tako će čitatelj koji nema apsolutno nikakvog predznanja po ovom pitanju imati prilike do u detalje se upoznati s poviješću problema. Kao povijesni izvori korišteni su međudržavni ugovori o kupnji i prodaji teritorija, ali i katastarski spisi od 14. stoljeća pa sve do današnjeg dana. Dodatnu težinu sveukupnom postupku daju i prikupljeni iskazi svjedoka iz redova domicilnog stanovništva, koji su nekada, pa i danas, bili najbolje upućeni u pitanja vlasništva spornih teritorija.

Prvu cjelinu knjige ozidava problem političko-teritorijalne pripadnosti Ponte Kleka te Velikog i Malog Školja. Čitajući ovo poglavlje neupućeni će dobiti korisne informacije o genezi neumskog pitanja, naime o nastanku osmanskog koridora na tom prostoru kao svojevrsne tamponzone između nepomirljivih rivala Dubrovnika i Venecije. Povijest tog prostora ispunjena je neprekidnim teritorijalnim uzurpacijama od strane Mlečana i Osmanlija, a na štetu Dubrovčana. Nenadomjestivu vizualnu pratnju tekstu predstavljaju izvrsne zemljopisne karte koje su svojom preglednošću oslikale svaku bitnu teritorijalnu promjenu u šeststoljetnoj povijesti ovog prostora, a kao izvori su korištena i kartografska djela nastala od 18. pa sve do polovice 20. stoljeća. Na kraju poglavlja navedene su i neke izjave svjedoka, dane za istraživanja komisije za istraživanje austrijske granice na Kleku 1856/7. godine. Šteta je što su izjave tiskane u izvorniku, dakle na talijanskom jeziku, jer je iz njih razvidna neupitnost dubrovačke (hrvatske) državne vlasti nad Pontom Kleka i Školjima. Međutim, autorima knjige to se ne smije zamjeriti u prvom redu zbog potreba trenutka kojima je valjalo udovoljiti, a i golema količina dokaza koje su kroz knjigu iznijeli u korist "hrvatske" teze više nego zadovoljava i najrigoroznije znanstvene prohtjeve. Nevezano uz temu knjige, čitatelj s medijevalističkim interesima na pojedinim se mjestima ovog poglavlja može donekle upoznati i s mehanizmima dubrovačke kupoprodaje teritorija, kao jedne od dominantnih sastavnica kasnosred-

njovjekovnog dubrovačkog diplomatskog obzorja.

Druga cjelina obrađuje katastarsku pripadnost spornih teritorija. Vlasništvo je uvijek (uz poneki ekstremni izuzetak) nadjačavalo politiku, pa čak i usmjeravalo njeno djelovanje. I iz katastarskih dokumenata (a zemljišna knjiga otoka Pelješca iz 1336, koju je pedantna Republika odmah po kupnji poluotoka dala izraditi, najstariji je zemljišnik u Hrvatskoj) jasno je vidljivo da su i u pogledu katastarske pripadnosti Ponta Kleka te Veliki i Mali Školj neupitno dubrovački. Smutnja je nastala kada su Austrijanci Pontu Kleka, iz čisto praktičnih razloga, ne dovodivši u pitanje njenu političku pripadnost Dalmaciji, stavili u katastarsku općinu Neum-Gradac, stvorivši time, kako autori ove knjige naglašavaju, "presedan u svjetskim razmjerima". Tu je zapravo benignu zbrku iskoristio izvjesni Radovan Vuletić iz Geodetskog zavoda u Sarajevu, kada je nedavne 1974. godine falsificirao zapisnik u čijem nastajanju nije sudjelovao nitko s hrvatske strane, te su zemljišne čestice Ponte i obaju Školja upisane u katastarsku općinu Neum, dakle stavljene su pod suverenitet SR Bosne i Hercegovine.

Posljednja cjelina knjige bavi se identifikacijom granice između Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske. Ovdje su još jednom sumirani svi prije navedeni dokazi, a posebno zanimljive dijelove predstavljaju dokazi, temeljeni na pisanim dokumentima i na iskazima svjedoka, o Vuletićevoj prijevari, koju su autori sistematično raskrinkali i učinili nezgrapnom i smiješnom. Stoga im se mogu oprostiti i povremeni "neznanstveni" izljevi emocija prema Vuletiću, sabijeni u ponekoj rečenici otisnutoj masnim slovima u cilju naglašavanja elemenata prijevare.

Neki su hrvatski političari u medijskim izjavama koje su popratile potpisivanje Ugovora iz srpnja 1999. naglasili kako hrvatska strana ne posjeduje niti jedan dokaz pripad-nosti Ponte Kleka Hrvatskoj, a kao polazište za identifikaciju granice s Bosnom i Herce-govinom uzimali su upravo bezvrijedni Sporazum iz 1974. godine. Četvorica autora ove knjige na najbolji su mogući način, znanstveno dosljedno, ne iznijevši niti jednu relevantnu tvrdnju bez obilne potkrepe dokumentima (među kojima se, usput budi rečeno, nalaze i pomorske karte Jugoslavenske Narodne Armije koje ni u jednom segmentu nisu dovele u pitanje pripadnost spornih teritorija tadašnjoj SR Hrvatskoj), dokazali besmislenost takvih tvrdnji te ogoljeli svu tragediju stručne i svakojake druge nepripremljenosti modernih hrvatskih diplomata. Iako knjiga nije pisana atraktivnim načinom (što, istini za volju, ovakva tema i ne zahtijeva), smatram da bi je svaki, bilo politički, bilo historiografski zainteresiran građanin Hrvatske morao pročitati, jer samo obrazovana javnost može pravodobno i odgovarajuće reagirati na propuste koji državu i njeno društvo mogu skupo koštati. Iako historiografija u pravilu ne bi smjela biti oruđem politike, ponekad je nužno povijesnu istinu, ali samo istinu, iznijeti u politički intoniranom trenutku. Ova knjiga s tim u svezi zaslužuje svaku pohvalu, tim više što užurbanost koja je pratila njeno nastajanje ni najmanje nije načela znanstvenost i valjanost historiografskog postupka.

Božidar Domagoj Burić

SEDAM VIJESTI O POVIJESNOJ LITERATURI U PODRAVINI

Umjetnička topografija Hrvatske, Ludbreg - Ludbreška Podravina, urednici: Katarina Horvat-Levaj i Ivanka Reberski, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb 1997, 368 str. - Ludbreška Podravina je dobila vrijednu knjigu koja bi trebala biti temeljnim djelom i osnovom za daljnja proučavanja ovog dijela podravskog kraja. Za istraživače povijesti ovo će djelo biti zanimljivo u nekoliko svojih segmenata. Dragutin Feletar je uvodno obradio geografske, prometne i demografske

značajke ovog kraja, a ovaj tekst predstavlja zapravo povijesno-geografski prikaz razvoja ludbreške regije i odličan je primjer kako se neki kraj može promatrati u povijesno-geografskom smislu kroz transformaciju pejzaža sa povijesno-demografskim i eko-historijskim elementima. Slijedi tekst Željka Tomičića o arheološkoj topografiji i toponimiji ovog prostora koji je dobar prilog za povjesničare koji se bave razdobljem antike i ranog srednjeg vijeka. Autor potvrđuje svojim istraživanjima da su se na mjestu današnjeg Ludbrega nalazila naselja Iovia i Botivo, a bavi se i problematikom postanka naselja do početka 14. stoljeća. Zanimljiv je tekst bivšeg ludbreškog župnika Ivana Bočkaja o svetištu Krvi Isusove u kojem na osnovi dokumentacije koja se čuvala u ludbreškom župnom uredu pokušava prikazati postanak ludbreškog svetišta od čuda pretvorbe vina u Krv Isusovu 1411. godine, preko papinskih bula iz 16. stoljeća, pa sve do 1787. godine. Za povjesničare je osobito koristan tekst Jagode Marković u kojem je autorica obradila urbanistički razvoj Ludbrega i koji može biti temeljni tekst za proučavanje evolucije prostora ovog trgovišta. Za formi-ranje naselja u ludbreškom kraju vrijedan je članak Vitomira Belaja kojeg je napisao uglavom pomoću korištnja kartografske građe iz 18. stoljeća, a za poznavanje utvrda i dvoraca, stambene i javne te sakralne arhitekture zanimljivi su tekstovi Katarine Horvat-Levaj i Darje Radović Mahečić. Ova monografija predstavlja zbornik radova koji prikazuje genezu jedne mikroregije. Iako je većim dijelom rađena iz kuta gledanja povjesničara umjet-nosti, knjiga sadrži niz korisnih obavijesti, ali i metodoloških osvježenja u pristupu, koja može biti doprinos historijskoj znanosti i metodama istraživanja lokalne i regionalne povijesti.

Draženka Jalšić, Fedor Malančec, koprivničke kronike, Koprivnica 1998, 112 str. - Iako je autorica po struci povjesničarka umjetnosti i etnologinja njen je rad doprinos historiografiji o Podravini. Prvenstveno nam ova monografija može poslužiti kao građa za proučavanje svakodnevnog života stare Koprivnice jer je slikar Fedor Malančec u svojim djelima ostavio niz zapaženih ostvarenja koja oslikavaju nekadašnji život ili nestale prikaze dijelova grada. Autorica je uz uspjele reprodukcije u boji i analizu slikarstva Fedora Malnčeca, dala kratki biografski pregled ovog slikara. Uz taj pregled je značajno da je objavljeno niz obiteljskih fotografija obitelji Malančec. Fedorov otac Matija Malančec je spadao u krug vodećih koprivničkih intelektualaca, a početkom 20. stoljeća je obnašao dužnost koprivničkog gradskog načelnika. Vladimir Malančec je bio Fedorov brat, a također je bio istaknuti intelektualac, urednik novina, pravnik kao i otac, gradonačelnik Koprivnice (1928-1929, 1930-1932.), poslanik u skupštini (1931-1935.), kolekcionar i donator. Ova knjiga također predstavlja prilog poznavanju obitelji Malančec koja je bila podrijetlom iz Miholjanca kod Virja.

Dvije knjige Dražena Ernečića. - Koprivnički povjesničar i kustos u Muzeju grada Koprivnice, nakon niza zapaženih članaka objavljenih od 1994. godine, dao je doprinos historiografiji sa svoje dvije nove knjige. Prva knjiga pod naslovom "Baltazar Napuly Dvorničić (1560-1624.)" objavljena je 1999. godine u Koprivnici. U njoj je autor svratio pozornost javnosti na život i djelo ovog znamenitog i gotovo zaboravljenog pravnika rođenog u Koprivnici oko 1560. godine. Baltazar Napuly je postao kanonikom zagrebačkog Kaptola u 21. godini, školovao se najvjerojatnije prvotno u Grazu ili Beču, a prema istraživanju autora, 1588. godine dolazi u Ugarsko-ilirski kolegij u Bologni. Iste godine je imenovan varaždinskim arhiđakonom, a slijedeće godine je obranio doktorat iz filozofije s temom o Platonu, teologije o Tomi Akvinskom i građanskog prava te je 1. ožujka 1589. godine promoviran u doktora teologije i građanskog prava. Dvije godine je kao rektor upravljao bolonjskim kolegijem. Tamo je 1590. godine napisao djelo

"Methodica processum directio" koje je ostalo u rukopisu obradivši tadašnju praksu sudova. Po Draženu Ernečiću ovo je djelo Napuly Dvorničić dao da ge preradi i objavio ugledni pravnik Ivan Kitonić, a prerađeno djelo je objavljeno 1619. godine u Trnavi pod naslovom "Directio methodica processus judiciarii Juris consuetudinarii, inclyti Regni Hungariae". Kasnije je doživjelo devet izdanja od 17. do 19. stoljeća i koristilo se u praksi hrvatskih i ugarskih sudova. Baltazar Napuly Dvorničić je godine 1591. postao goričkim arhiđakonom, 1597. katedralnim arhiđakonom, 1598. vizitatorom bolonjskog kolegija, 1600. kustosom te 1601. lektorom zagrebačkog Kaptola. Godine 1602. postao je prisjednik Banskog suda, a kada je imenovan velikim prepozitom osnovao je 1613. godine u svojoj kuriji prvu privatnu pravničku školu u Zagrebu u kojoj je predavao građansko i crkveno pravo. Ernečić donosi i podatke da je Napuly možda predavao građansko i crkveno pravo u Zagrebu još krajem 16. stoljeća, ali o tome će, vjerujemo, nešto više reći buduća istraživanja. Nakon smrti Baltazara Dvorničića Napulya 1624. godine novac koji je ostao iza njega u ostavštini upotrijebljen je za osnivanje hrvatskog kolegija u Beču. Ova Ernečićeva predstavlja solidan prinos poznavanju pravne povijesti, a može biti solidna osnova za daljnja istraživanja.

Druga knjiga Dražena Ernečića objavljena je također u Koprivnici 2000. godine pod naslovom "Iz pravne prošlosti Koprivnice - Križevaca - Đurđevca". Kako se može vidjeti iz naslova knjiga ima tri cjelina. U cjelini o Koprivnici autor je u najkraćim crtama obradio pravnu povijest ovog grada od 13. do 20. stoljeća. Najveća vrijednost teksta bi bila u tome što je po prvi puta na jednom mjestu dan pregled uprave i sudstva sa nizom reprodukcija izvorne građe. Vrijednos radu dodaje i nekoliko objavljenih isprava iz pravne prošlosti, među kojima treba istaknuti spis "Prepisani Priuile-giumi..." iz 1669. godine koji je objavljen prvi puta, u slobodnoj autorovoj transkripciji. Ernečić također donosi kratke životopise uglednih koprivničkih pravnika Miroslava pl. Heržića (1821-1882.) i Matije Malančeca (1857-1945.). Cjelina o Križevcima predstavlja uvid u pregled pravne prošlosti ovoga grada sa kratkim životopisima pravnika Ivana pl. Zakmardija Dijankovečkog (1600-1667.) i Antuna pl. Nemčića Gostovinskog (1813-1849.). Na kraju je dodana vrlo kratka cjelina o pravnoj prošlosti Đurđevca. Autor je sam napisao: "Ova publikacija nema pretenzija prikazivanja složenijih povijesno-pravnih analiza, već predstavlja svojevrsni okvir povijesno-pravnog razvoja od srednjeg vijeka do posljednjih desetljeća 19. i samog početka 20. stoljeća...Stoga je za očekivati da će ovaj naslov nakon novih istraživanja biti proširivan novim prilozima, a što bi realno procjenjujući, moglo prerasti u projekt od nekoliko tisuća stranica."

Župa i općina Molve - izabrane teme, Molve 1998, odgovorni urednik dr. Dragutin Feletar, 250 str. - Ova knjiga, zapravo zbornik različitih priloga, može nam pokazati da i jedna vrlo mala sredina sa manje od 1600 stanovnika ima snagu izdati monografiju o životu na svom prostoru. Nekoliko tekstova iz ovog zbornika može biti zanimljivo za povjesničare. Dragutin Feletar je napisao zanimljiv povijesno-demografski prilog u kojem je obradio razvoj naseljenosti na prostoru današnje općine Molve od kasnog srednjovjekovlja do 1991. godine. Draženka Jalšić je obradila kratku povijest crkve u Molvama na osnovi izvorne građe koja se čuva u brojnim arhivima, muzejim i župnom uredu u Molvama. Za proučavanje svakodnevnog života seljaka u ovom dijelu Podravine zanimljivi su prilozi o folkloru Ivana Ivančana i etnografski zapisi Vesne Peršić Kovač. Razvoj naivne umjetnosti obradila je Gordana Špoljar Andrašić, razvoj školstva od 17. do 20. stoljeća obradio je Rudolf Špoljar, a povijest sporta u Molvama Marijan Kolarić. Iako spomenuti tekstovi nemaju kritički aparat (bilješke) oni ipak pružaju stanoviti doprinos poznavanju prošlosti ovog dijela podravskog

kraja. Knjiga je bogato opremljena, a donosi i niz izvorne dokumentacije i starih fotografija prikupljenih, najvećim dijelom, iz privatnih zbirki i tako približene široj javnosti.

Gustav Kuzmić, Spomenica župe Virje, Virje u dvadesetom stoljeću, Virje 1999, 184 str. - Ova knjiga bivšeg virovskog župnika, a sada kanonika u Varaždinu, uvodno donosi podatke o virovskom stanovništvu od 1733. godine do kraja 20. stoljeća, kronologiju sela Virja te popis virovskih župnika od 1672. godine do današnjih dana, sa njihovim kratkim životo-pisima. Središnji dio knjige predstavlja izbor građe iz spomenice župe Virje od 1909. do 1999. godine. Vrijedan dio knjige su životopisi svećenika rođenih u Virju i Šemovcu od 1879. godine do najnovijeg vremena. Knjizi su na kraju pridodani popisi vjenčanih, krštenih i umrlih u župi Virje od 1900. do 1998. godine, popis žrtava drugog svjetskog rata iz Virja te kratak životopis autora knjige. U pogovoru knjige je mr. Dražen Podravec zapisao "Knjiga 'Spomenica Župe Virje' donosi brojne podatke o virovskim svećenicima, ali oslikava i zbivanja u mjestu i šire tijekom stogodišnje povijesti." Spomenica je monografija koja povjesničarima zapravo prezentira izbor iz bogate građe dokumentacije župnog ureda Virje i koja predstavlja dio osnove za daljnje proučavanje prošlosti Virje u 20. stoljeću i ranije. Jedina zamjerka autoru bili bi pomalo nejasni kriteriji kojima je izabirao građu iz župne spomenice, na nekim mjestima su to potpuno autorski prikazi razvoja, na drugima su sažeci, a na trećima vrlo detaljni prijepisi građe. Ovu knjigu je budućim istraživaćima najbolje koristiti u kombinaciji sa ostalom dokumentacijom župnog ureda, a svima zainteresiranima može poslužiti kao uvid u složene procese koji su se u ovom dijelu Podravine odvijali tijekom 20. stoljeća.

Dražen Podravec, Povijest virovskoga školstva, prigodom 240. obljetnice - Virje 1999, 304 str. - Povijest školstva u sjeverozapadnom dijelu Hrvatske je reletivno slabo poznata i istražena, pogotovo u razdoblju nakon objavljivanja Cuvajeve povijesti školstva početkom 20. stoljeća. Najvredniju dokumentaciju za noviju povijest školstva čuvaju same škole. Za poznavanje društvenog razvoja je zanimljivo objavljivanje makar dijela te bogate građe. Tradicija virovskog školstva od 240 godina svakako zavređuje pozornost, a dostojnu prezentaciju ove problematike je dao dugogodišnji djelatnik i ravnatelj virovske osnovne škole Dražen Podravec. Iako nije povjesničar po struci uspjelo mu je na stručan način kronološki obraditi bogati izvorni materijal i prezentirati ga javnosti kao građu bogato ilustriranu i dobro grafički opremljenu. Ova građa koju je autor donio u svojoj opsežnoj knjizi zapravo će tek poslužiti povjesničarima školstva za buduće sinteze pisane u širem društvenom kontekstu na različit način od onoga na koji to rade pedagozi. Osim obrade razvitka školstva u Virju, autor je obradio i školstvo u okolnim naseljima - Miholjancu, Šemovcu, Hampovici i Rakitnici, a ovim tekstovima je pridodao povijest školskih vrtova u Virju, kronologiju virovskog školstva i stanje današnjeg školstva. U izradi ove monografije je autor nesumljivo uložio veliki trud i postigao uspjeh u prezentiranju života i rada virovske škole, ali također i objavio izbor iz bogate građe značajan za daljnja istraživanja.

Dr. Rudolf Horvat - život i djelo, Zbornik radova sa znanstvenog skupa, Koprivnica 1998, odgovorni urednik Dragutin Feletar, 154 str. - U studenom 1997. godine je u Koprivnici održan znanstveni skup "Dr. Rudolf Horvat - život i djelo", u povodu 50-te obljetnice smrti ovog povjesničara. Sve referate su zajednički objavili Povijesno društvo Koprivnica, Družba "Braća Hrvatskoga Zmaja" i Nakladna kuća "Dr. Feletar". Mira Kolar-Dimitrijević je pisala o životu hrvatskog povjesničara i političara Rudolfa Horvata, rođenog u Koprivnici 1873, a umrlog u Zagrebu 1947. godine, Dragutin Pavličević o njegovom značenju u hrvatskoj historiografiji, Juraj Kolarić o njemu kao crkvenom povjesničaru, Dragutin Feletar o geografskim prinosima u

djelu dr. Rudolfa Horvata, Hrvoje Matković o njegovoj knjizi "Hrvatska na mučilištu" te Agneza Szabo o Rudolfu Horvatu i njegovom doprinosu povijesti glavnog grada Zagreba. Zvonimir Despot je pisao o Horvatovom političkom putu uglavnom u okviru Hrvatske (pučke) seljačke stranke, Vesna Peršić Kovač o njegovim etnografskim radovima, a Dražen Ernečić o Rudolfu Horvatu i njegovom odnosu prema rodnoj Koprivnici. Zborniku su dodana još dva priloga. Prvi je Lucije Benyovsky o supruzi Rudolfa Horvata Jelisavi, a drugi je bibliografija radova Rudolfa Horvata koju je priredila Mira Kolar-Dimitrijević. Ovaj zbornik radova je doprinos poznavanju razvitka hrvatske historiografije kroz valoriziranje djela Rudolfa Horvata.

Hrvoje Petrić

HISTORIJSKI ZBORNIK

GODINA LIII
ZAGREB 2000.

UDK 93/99
ISSN 0351-2193
Historijski zbornik, god. LIII, str.1-283, Zagreb 2000.

Izdavač
Društvo za hrvatsku povjesnicu

Redakcijski odbor
Mirjana Gross
Ivan Kampuš
Franko Mirošević
Ivica Prlender
Tomislav Raukar
Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik
Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:
ABC Clio
Historical Abstracts
America: History and Life

Adresa uredništva
Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:
Horetzky